

mártore, mártul, márturu, cat. *marturi* MARTYRIUM etc. Ha estat un acudit estrany el de Wartburg en adoptar aqueixa extravagant etimologia, i imposar-la a l'edició pòstuma del diccionari de Bloch; amb l'agreujant encara d'atribuir la desaparició de *mar-* a una confusió amb el fr. ant. *mar* 'en hora mala', 'malament', mot exclusivament pertanyent a la llengua d'oïl i estrany a totes les altres romàniques.

Tampoc no convenç gens la idea suggerida per Walde, en el seu diccionari etimològic llatí, que *tirar* provinguí del radical del ll. *tiro*, *-ōnis*, 'recluta', 'aprenent': les dificultats formals i l'allunyament semàntic presenten obstacles insalvables.

Inacceptable del tot la que Alessio (*Paideia* VI, 210), trobava en el meu DCEC, i que jo ja hi havia rebutjat, de veure-hi una llatinització del grec *τελπευ*, del pas del qual al llatí clàssic o vulgar no hi ha ni el més petit indici. Impossibile defensar-la, ja pel fet de ser un mot d'Homer i dels tràgics, del tot estrany a la prosa grega (fora d'alguna imitació del llenguatge poètic), i que tampoc pel significat ('desgasstar', 'aclaparar de cansament') no s'acosta al nostre. Què més? A propòsit del cat. i cast. *tirria* 'odi cervical' i un al. dial. *tirren* 'molestar, turmentar' insinuava vagament Spitzer (*RFE* XIII, 121) que *tirar* fos, igual que aquests, un mot de creació expressiva; però no sols llavors caldria esperar **tirrar* (no pas *tirar*), sinó que aqueixa espècie d'interjecció de despit *irr* podria explicar, si de cas, un mot que significués 'irritar, causar rancúnia' però no pas 'destrossar', 'estiregassar', i molt menys 'tirar'.

En constatar pertot aquesta manca de possibilitats, suggeria jo en el DCEC (sense amagar una actitud escèptica), que s'hagués partit d'una interpretació de la variant fr. ant. i cat. ant. *tirant* del mot *TIRA*, ll. *tyrannus*: car en francès antic presenta excepcionalment el sentit de 'botxl', 'sicari', ja hem vist que en cat. popular *tirà* i fins l'antic *tirant* semblen acostar-se a aquests, i en algun cas d'oc. ant. *tiran(t)* es dubta entre veure-hi *tyrannus* o un participi de *tirar* (en un sentit com el que hem explicat abans, de *me tira*). Prenent un *tirant* descendent de *tyrannus* per un participi actiu, se n'hauria pogut treure el verb *tirar* en un sentit com 'torturar' i 'estirassar, rossegar', d'on després els altres. Restava la important objecció que això era només possible en cas de pèrdua de la -u final, fonètica normal només en gallo-romànic i català, no en les altres llengües de la família, i la poca versemblança d'un procés anòmal (mal que no ho fos tant com en la pensada Serra-Wartburg) a la base d'un mot cabdal a quasi tota la Romània, que és natural suposar ja existent en llatí vulgar.

Un raig de claror començà a entrar quan ens adonàrem de la importància que tingué en el lèxic del llatí vulgar el jargó dels soldats, que tanta influència tingueren, i tanta descendència, en el Baix Imperi, a tota la Romània d'Occident: d'on abundant propagació de les seves dites, a Itàlia mateix, quan es reintegraven a la vida civil, i a les províncies romanes, on ells i llurs famílies constituïren el focus màxim de la romanitza-

ció. Vaig descabdellar aquest tema en una conferència de 1978 a París (publ. després en *Els Marges*, 1979, 15-26), i en aquest mateix diccionari n'hem anat assenyalant resultats lexicals en els articles *cercar*, *cara*, *guerra*, *anar*, *cep*, *coquí*, *gualdrapa*, *vànova*. Poso allà de relleu la influència que en aqueix argot militar tingué el contacte i la lluita secular que l'exèrcit romà mantingué en tot el període imperial contra pobles de llengua irànica: escites, alans i especialment els partes. Aquesta correntia lèxica tan vulgar, però tardana, ja no arribà a estendre's al parlar familiar dels llatins implantats a Dàcia per Trajà, en l'apogeu imperial dels romans: d'aquí l'absència en romanès, única entre les llengües romàniques on falten els mots com *guerra*, *cara*, *tirar* etc.

Tirar degué ser un ll. vulgaríssim **TĪRARE* 'disparar, tirar sagetes', format en el parlar dels legionaris com a deriv. del mot pàrtic *tīr* 'fletxa'. En persa ja es troba emprat per Firdussí en la gran epopeia persa, *El Libre dels Reis*, del S. x;⁴ encara viu en dialectes del persa modern, així com en curde i en balutxi.⁵ Però documentat des de molt més antic, car ja es troba en textos pelvícs, Ss. III-IX.

Ja devia tenir aquesta forma des del bell començament d'aquest període, puix que del pelví va passar al sànscrit tardà *tīri* id., veg. Thumb-Hauschild, *Handbuch des Sanskrit*, p. 105. Ara bé, no hi ha res més natural que l'expansió d'aquest mot dels partes, tant cap a la Índia com cap a Occident, si tenim en compte la forma de combatre d'aquestes tribus: cavalleria molt lleugera d'arquers o ballesters en retirada ràpida, però tombant-se constantment per llançar trets o dispars, que rarament erraven l'objectiu, per llançar-se sobre un enemic, envoltat per sorpresa, tot aclaparant-lo amb un inesperat diluvi de fletxes. Locucions esdevingudes proverbials en francès i les altres llengües occidentals, com *fuir en Parthe* o *décocher une flèche de Parthe*, ens estalvien de desenrotllar més el fonament semàntic d'aquesta etimologia.

No dubtéssim que aquest mot *tīr* era molt antic en irani, car formava part del més antic stock lexical d'aquesta família lingüística. Car si ens remuntem més amunt el trobem en una forma fonètica un poc més plena, *τίγρις*, com a mot dels medes, c. l'a. 30 a. C.⁶ i segons el testimoni formal d'Estrabó; que d'altra banda, l'identifica amb el nom del Tigris, a causa del curs rectilini i impetuós del gran riu, a la regió de les seves fonts, a les muntanyes d'Armènia i al país dels carducs (=curdes): *«ὁ Τίγρις --- ὀρηθεῖς --- ἀφ' οὗ καὶ τὸ ὄνομα Μέδων τίγριν καλοῦντων τὸ τόξημα»*.⁷ *Τὸ τόξημα*, és a dir 'el tir d'un arc, el llançament d'una sageta', i també 'l'abast d'un tret' (Xenof., Euríp.), després el 'tret o fletxa' mateix (Esquíl, Sòfocles, Píndar).

Era també avèstic: *tiyri-* 'fletxa', persa *tēg* id.; en altres formes de la mateixa arrel, avè. *tēža* 'tallant', *tiyra-* i persa ant. *tigra-* 'punxegut', pelví *tēh* id.⁸ Ja en una inscripció de cuneïforme persa, els *sakas* (avantpassats dels afganesos i dels pamiris) apareixen, en la llista dels vassalls de Darius el Gran, com a *sakā ti-*